

JPMNT

**Journal of Process Management – New Technologies
INTERNATIONAL**

ISSN: 2334-7449 (Online)

SPECIAL EDITION

May 2014.

Indexed by:

www.japmnt.com

IMPRESUM

JOURNAL OF PROCESS MANAGEMENT – NEW TECHNOLOGIES,
INTERNATIONAL

First edition, 2013.

Editor:
Prof. Predrag Trajković PhD

Publisher:
Mapro, Vranje

Technical editors of the special edition:
PhD Lazar Stošić
MSc Ana Kostić Stošić

Lector:
Maja Kostić
Ana Stanković

JOURNAL OF PROCESS MANAGEMENT – NEW TECHNOLOGIES INTERNATIONAL

Company for consulting and engineering MAPRO from Vranje, Serbia, publishes PROCESS MANAGEMENT - NEW TECHNOLOGIES INTERNATIONAL and offers membership and cooperation for writing scientific papers that, after review and proofreading published under instruction that is attached.

Company was established in 1990. as a marketing project aimed at public opinion polls and market trends in the area of southern Serbia. Cooperation with young people especially students and young entrepreneurs in the pioneer period, the appearance of entrepreneurship in our country, for the introduction and development of marketing management, and application of new knowledge in economic practice and the creation of conditions for sustainable development, environmental awareness and health education. Statistical monitoring trends and developments investments and measure the effects of changes investment. Special whether additional review is to discover and use new resources in an optimal manner with the use of new technologies.

The aim of publishing this magazine is to engage researchers and scientists, from all parts of the world, to his knowledge, both theoretical as well as practical in writing concentrated more on one site in the form of publications, which will contribute to their greater recognition and the development of economy and society. Management process of new technology permeates all aspects of social life which is a huge area of coverage through this magazine.

Sincerely,
Prof. PhD Predrag Trajković

Kompanija za konsalting i inženjering MAPRO iz Vranja izdaje časopis MENADŽMENT PROCES – NOVE TEHNOLOGIJE INTERNACIONALNI pa Vam nudi saradnju za članstvo i pisanje naučnih i stručnih radova koje, posle recenzije i lekture objavljuje shodno uputstvu koje je u prilogu.

Kompanija je osnovana 1990. godine kao marketing projekt sa ciljem istraživanja javnog mnjenja i tržišnih kretanja na prostoru Južne Srbije. Saradnja sa mladim osobama posebno studentima i mladim privrednicima u pionirskom periodu pojave preduzetništva kod nas, za upoznavanje i razvoj marketing menadžmenta, kao i primene novih saznanja u privrednoj praksi te stvaranje uslova za održivi razvoj, podizanje ekološke i zdravstvene kulture. Statistička praćenja tendencije kretanja ulaganja i merenje promene efekata te opravdanost dodatnih ulaganja. Poseban osvrt je na otkrivanje i korišćenje novih resursa na optimalan način uz primenu novih tehnologija.

Cilj izdavanja ovog časopisa je animiranje istraživača i naučnih radnika, sa svih prostora sveta, da svoja saznanja, kako teoretska, tako i praktična u pisanoj formi koncentrišu na jednom mestu u vidu publikacije, što će doprineti njihovoj većoj afirmaciji i razvoju privrede i društva. Menadžment proces novih tehnologija prožima sve pore društvenog života što čini ogroman prostor obuhvatnosti rada kroz ovaj časopis.

S poštovanjem,
Prof. dr Predrag Trajković

Address of the editorial Board: Filipa Filipovica 28, 17501 Vranje, Serbia

Phone/Fax: +381 17 413 586, +381 17 432 278

Web: www.jpmnt.com

E-mail: zurnal43@yahoo.com

jpmnt@yahoo.com

Index Copernicus Journals Master List 2012

ICV 2012: 4.09

ASSOCIATE EDITORS

Editor PhD Predrag Trajković

Execute editor PhD Svetlana Trajković

Secretary Snežana Manasijević Milkić, Masters of Laws

Technical editor PhD Lazar Stošić

Lector Maja Mihajlović M.A. in English Language and Literature

Lector Ana Stanković M.A. in English Language and Literature

REVIEWER BOARD MEMBERS

Academic Angel Džambazovski, Macedonia

Academic Radenko S. Krulj, Serbia

PhD Alla Belousova, Russia

PhD Aneta Barakoska, Macedonia

PhD Biljana Petrevska, Macedonia

PhD Dušan Jarić Serbia

PhD Emanuel Soare, Romania

PhD Gabriela Paula Petruta, Romania

PhD Hemanta K. Baruah, India

PhD Jelena Maksimović, Serbia

PhD Jurka Lipičnik Vodopivec, Slovenia

PhD Ka Lok Man, China

PhD Ljubisa Stojmirović, Serbia

PhD Margarita Matlievska, Macedonia

PhD Mitrička Stardelova, Macedonia

PhD Miroslav Pavlović, Serbia

PhD Nada Živanović, Serbia

PhD Oksana Baruskova, Russia

PhD Radovan Ilić, Serbia

PhD Ranjan Upadhyaya, India

PhD T. C. Manjunath, India

PhD Vera Naumovska, Macedonia

PhD Vitus Lam, Hong Kong

PhD Vladimir Matić, Croatia

ANNOUNCEMENT:

These papers are print under ISSN No. 1857 - 923 X for the promotion of the international scientific conference “New Knowledge for the New People,” which was held in Ohrid, The Republic of Macedonia, from 21 to 23 May 2014.

JPMNT - Journal of Process Management - New Technologies
INTERNATIONAL

is a co-organizer of this conference and as such has a contractual obligation to publish all the papers which have been accepted for participation on its web site as the special edition, which is hereby made implemented.

Editor -in -Chief

Prof.Predrag Trajkovic,PhD

ОБАВЕШТЕНЈЕ:

Ovi radovi su štampani pod ISSN broj 1857 – 923 X za promociju međunarodne naučne konferencije "Nova znanja za nove ljude", koja je održana u Ohridu, Republika Makedonija, od 21. do 23. maja 2014.

JPMNT - Journal of Process Management - New Technologies
INTERNATIONAL

je koorganizator ovog skupa i ima ugovornu obavezu da objavi sve radove koji su prihvaćeni za učešće na svom sajtu, kao specijalno izdanje, što se ovim putem realizuje.

Glavni urednik

Prof. dr Predrag Trajković

НАЈАВИ:

Овие дела беа објавени под ISSN бр 1857 - 923 X промоција на меѓународната научна конференција "Нови вештини за нови луѓе", која се одржа во Охрид, Република Македонија, од 21-23 мај во 2014 година.

JPMNT - Journal of Process Management - New Technologies
INTERNATIONAL

е ко-организатор на овој настан и има договорна обврска да ги објавуваат сите документи кои се прифатени за учество во неговата веб-страница, како и специјално издание, што е ова се спроведува.

главен и одговорен уредник

Проф Предраг Трајковиќ

INSTITUT OF KNOWLEDGE MANAGEMENT

SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific and applicative papers V-1&2

Edited:

Akademik Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Zivota Radosavljevic PhD
Dusan Nikolovski PhD, Predrag Trajkovik PhD, Jugoslav Ziberovski PhD, Ilija Nasov PhD

Cover page art & graphics creation: ass.prof. Katerina Apostolska

Preparing and correction: Liljana Pushova, Elena Mirchevska, Nevena Atanasovska, Tanja Stojanoska

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor

Robert Dimitrovski PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific and applicative papers V-1&2

ISSN 1857-923X

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, President of Macedonian Academy of Science and Arts, - Skopje, Rector of FON University

- Prof. Robert Dimitrovski Ph.D, Faculty of Economics , FON-University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Dusan Nikolovski PhD, Rector MSI Sveti Nikole (Macedonia)
- Prof. Jugoslav Ziberovski PhD, Rector of MIT – University, Skopje (Macedonia)
- Prof Vladislav M. Jurjev, Ph.D, Rector Tambovski State Uninersity, Gavriilo Romanovic Derzavin, (Russian Federation)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD , Dean , Faculty FORCUP , Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Dean, MIT University, Skopje, (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Nikolovski Ph.D, Director Ph.D Institute, FON-University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Tatiana Osadcaja, Ph.d, Vice Rector International matters, Tambovski State Uninersity, Gavriilo Romanovic Derzavin, (Russian Federation)
- Prof. Marjan Stevanovski PhD, Dean , Faculty of Economics , MIT – University - Skopje (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska, PhD, Rochester Univerzity (USA)
- Prof. Milan Radosavljevic Ph.D, Dean , Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Anka Trajkovska Petkoska, PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, (Macedonia)
- Prof. Shekerinka Ivanovska PhD, Dean of Faculty of Economy, MIT University, Skopje, (Macedonia)
- Prof. Predrag Trajkovic, Ph.D JAMPNT, (Serbia)
- Prof. Lidija Tozi, PhD, Faculty of Pharmacy , Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Sasho Kozuharov , Faculty of Economics, University of Tourism and Management, Skopje (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski, Faculty of Veterinary Medicine , Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Metodija Angeleski, Faculty for Detectives and Security, FON – University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism , UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Oliver Iliev PhD , Faculty of Communication and IT , FON – University Skopje (Macedonia)
- Prof. Dimitrija Popovski PhD , Faculty of Sport , Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Yuri Doroshenko, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aleksandr Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)

- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria),
- Prof. Emilija Stevanovska, Ph.D, BAS Skopje (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational center, Skopje, Macedonia
- Prof. Branislav Simonovic, PhD Faculty of law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Sasha Kicoshev PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbas, PhD, Faculty of Economics , University of Novi Sad , Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko, PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk, (Belarus)
- Prof Evgenia Penkova-Pantaleeva, Ph.D. , UNWE –Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet, Ph.D, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting
- Prof. Branimir Kampl, PhD, Institute SANO , Zagreb (Croatia)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- prof. Ahmad Zakeri Ph.D, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisen Bashkurti, PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD , University Hadzi Zeka , (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, (MNE)
- Prof. Islam Hasani, Ph.D., Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski, PhD. Immunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikola Popovski PhD, MSI Sveti Nikole (Macedonia)
- Prof. Jonko Kunchev University „Cernoirizec Hrabar., - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjat Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Haris Halilovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jasmin Ahic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- prof. dr Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Branislav Simonovic PhD Faculty of law University of Kragujevac (Serbia)
- Doc. Tatyana Sobolieva, PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Doc. Sasa Petkovic PhD, Faculty of Economy University of Banja Luka (Bosnia & Herzegovina)
- Doc. Maja Korubin, Ph.D., MON- Skopje, executive of Centre for adult education (Macedonia)
- Doc. Marijan Mladenovski PhD, EURO colledge, Kumanovo, (Macedonia)

CONTENTS

PAGE 24-31

Paper 1: UNIVERSITY LEADERSHIP INSTEAD OF MANAGEMENT

Authors: Robert Dimitrovski, Macedonia

PAGE 32- 35

Paper 2: FILOZOFIJATA NA EVROPSKITE PROEKTI – BAZA ZA PAZARNA KOMPETITIVNOST: STUDII NA SLUČAJ ZA USPEŠNA APLIKACIJA I REALIZACIJA NA fp 7 PROEKTI

Authors: Ilija Nasov, Anka Trajkovska Petkoska, Macedonia

PAGE 36-41

Paper 3: INVESTICIONI VLOŽUVANJA ZA KAPITALIZACIJA NA ČOVEČKI RESURSI

Authors: Dušan Nikolovski, Macedonia

PAGE 42-46

Paper 4: NAUKATA VO FUNKCIJA NA NOVITE ZNAENJA

Authors: Jugoslav Ziberovski, Macedonia

PAGE 47-52

Paper 5: STRATEGIJA UČENJA NA GREŠKAMA

Authors: Života Radosavljević, Maja Anđelković, Milan Radosavljević, Serbia

PAGE 53-57

Paper 6: WHAT IS ABOVE INTELLIGENCE AND EDUCATION?

Authors: Anka Trajkovska-Petkoska, Anita Trajkovska-Broach, Macedonia, USA

PAGE 58-62

Paper 7: NOVO ZNANJE: INTELEKTUALNI KAPITAL U SLUŽBI INDUSTRIJE ZNANJA

Authors: Dragan Koković, Dušan Ristić, Serbia

PAGE 63-69

Paper 8: PUBLIC EXPENSES AND HUMAN DEVELOPMENT: BULGARIA BETWEEN EUROPE AND THE BALKANS

Authors: Alexander Valkov, Bulgaria

PAGE 70-74

Paper 9: UNIVERZITETOT ZA NOVOTO VREME

Authors: Robert Dimitrovski, Macedonia

PAGE 75-80

Paper 10: HUMAN DEVELOPMENT: BULGARIA – BETWEEN EUROPE AND THE BALKANS

Authors: Evgenia Penkova, Bulgaria

PAGE 81-87

Paper 11: KNOWLEDGE MANAGEMENT FOR HEALTH CARE ORGANIZATIONS: A LITERATURE REVIEW

Authors: Izet Zeqiri, Brikend Aziri, Rexhep Emurllai, Macedonia

PAGE 88-92

Paper 12: KNOWLEDGE MANAGEMENT IN THE ROLE OF POSITIVE INDICATOR FOR HUMAN CAPITAL MANAGEMENT IN POLITIC INSTITUTIONS

Authors: Katerina Veljanovska, Aleksandra Cibreva-Jovanovska, Macedonia

PAGE 93-99

Paper 13: COMPARATIVE ANALYSIS: PROJECT PORTFOLIO MANAGEMENT AND PROJECT MANAGEMENT

Authors: Svetlana Trajković, Ljiljana Mihajlović, Serbia

PAGE 100-103

Paper 14: PERSPECTIVES AND FUTURE OF MANAGEMENT ENTERPRENEURIAL

Authors: Lidija Gosevska, Macedonia

PAGE 104-107

Paper 15: THE ROLE OF THE MODERN LEADER IN MANAGING THE MOTIVATION OF EMPLOYEES IN TIMES OF CRISIS

Authors: Marko Janković, Darjan Bojkov, Milan Veselinović, Serbia

PAGE 108-112

Paper 16: TRUST AS A MODERATOR BETWEEN INDEPENDENT FACTORS AND SUCCESS OF INTER-ORGANISATION RELATIONSHIP

Authors: Marko ZebecKoren, Dana Mesner Andolšek, Slovenia

PAGE 113-116

Paper 17: MARKETING – MANAGER’S KNOWLEDGE OF MARKETING PRINCIPLES FOR THE USE OF NEW PRODUCT DEVELOPMENT IN MACEDONIAN COMPANIES

Authors: Martin Gjorgjiev, Macedonia

PAGE 117-120

Paper 18: ULOGATA NA STRATEGISKO PLANIRANJE PRI UPRAVUVANJE VO BOLNICI

Authors: Miki Filev, Natalija Marković, Macedonia

PAGE 121-125

Paper 19: MENAXHIMI ME NDRYSHIME NE EKONOMINE KOSOVARE

Authors: Baki Koleci, Redon Koleci

PAGE 126-130

Paper 20: MATJA E PERFORMANCËS NË SEKTORIN PUBLIK

Authors: Violeta Koleci, Redon Koleci

PAGE 131-134

Paper 21: ENTERPRENEURIAL COMPETENCIES

Authors: Andrijana Migulovska, Lazar Migulovski, Macedonia

PAGE 135-139

Paper 22: CONTEMPORARY MANAGEMENT IN FUNCTION OF ENHANCING THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Authors: Lazar Arsovski, Macedonia

PAGE 140-144

Paper 23: KNOWLEDGE AND ECONOMIC DEVELOPMENT AS A CAPITAL OF THE FUTURE

Authors: Elhami Shaqiri, Driton Qehaja, Arjeta Vokshi Abazi, Macedonia, Albania

PAGE 145-149

Paper 24: ТРЖИШНА ЕКОНОМИЈА – ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Authors: Gordana Mrdak, Ljiljana Đorđević, Dragan Momirović, Serbia

PAGE 150-155

Paper 25: CLUSTERS AS A FORM OF ORGANIZATION OF TRANSPORT SYSTEM

Authors: Ljiljana Mihajlović, Serbia

PAGE 156-160

Paper 26: STATISTIČKI PARADOKSI U EKONOMIJI

Authors: Borivoj Subotić, Ivica Stanković, Ilija Subotić, Serbia

PAGE 161-165

Paper 27: STIMULATION AND STABILIZATION OF PRODUCING THE MACROECONOMIC EFFICACY

Authors: Nemanja Damnjanović, Serbia

PAGE 166-169

Paper 28: INOVACIJE U MEĐUNARODNIM PLAĆANJIMA

Authors: Ružica Cvetković, Vladana Lilić, Nikolaj Ivannikov, Serbia

PAGE 170-174

Paper 29: HUMAN CAPITAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Authors: Tatjana Dimoska, Macedonia

PAGE 175-179

Paper 30: CORPORATE CULTURE AS A MEAN OF MOTIVATIONAL WORK WITH PERSONNEL

Authors: Iryna Syngaivska, Ukraine

PAGE 180-185

Paper 31: НАУКА, ИНОВАЦИЈЕ И ОБРАЗОВАЊЕ – ПРЕДУСЛОВИ ЕКОНОМСКОГ РАСТА И РАЗВОЈА

Authors: Violeta Babić, Serbia

PAGE 186-192

Paper 32: ECONOMIC TRENDS IN SERBIA DUE TO RECESSION

Authors: Jasmina Čiaček, Biljana Vasev, Dragana Potpara, Serbia

PAGE 193-198

Paper 33: UPRAVLJANJE KADA RIZIK DOBAVLJAČA I PRODAVACA POSTANE SOPSTVENI

Authors: Nebojša Gijić, Dragana Banković, Adrijana Jović-Bogdanović, Serbia

PAGE 199-202

Paper 34: INTEGRATING MARKETING AND QUALITY MANAGEMENT

Authors: Marina Kantardžieva, Kingdom of Bahrain

PAGE 203-206

Paper 35: COOPERATIVE MICROFINANCE: THE BOOSTER FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

Authors: Islam Hasani, Kingdom of Bahrain

PAGE 207-212

Paper 36: ANALYSIS OF THE CREDIT RISKS AND DETERMINATION OF CREDIT RATINGS BEFORE THE DECISION FOR FINANCING AND INSURANCE OF EXPORT CREDITS

Authors: Nada Petrusheva, Ivica Smilkovski, Valdrina Fetaj, Macedonia

PAGE 213-216

Paper 37: CONSEQUENTIAL FUNCTIONS REENGINEERING THE BASIS OF GENERAL FINANCIAL PARAMETERS

Authors: Slobodan Stefanovic, Radoje Cvejic, Branislav Stanisavljavic, Dragoslav Ilic, Serbia

PAGE 217-222

Paper 38: DETERMINATION OF THE HEIGHT OF THE DAMAGE AND COMPENSATION FOR THE DAMAGE IN CREDIT INSURANCE

Authors: Nada Petrusheva, Aleksandar Nikolovski, Macedonia

PAGE 223-229

Paper 39: KËNAQËSIA NË PUNË-DALLIMET GJINORE TË KËNAQËSISË NË PUNË NË RAPORT ME PAGAT MUJORE TË BARABARTA

Authors: Qazim Elshani, Hazir Salihu, Donika Elshani

PAGE 230-235

Paper 40: MAKEDONIJA I STRANE DIREKTNE INVESTICIJE

Authors: Novak Lučić

PAGE 236-241

Paper 41: STRANE DIREKTNE INVESTICIJE I ZEMLJE JUGOISTOČNE EVROPE

Authors: Novak Lučić

PAGE 242-245

Paper 42: POSITIONING THE CHINESE AUTOMOTIVE INDUSTRY IN EU AND ITS INFLUENCE ON SINO-EUROPEAN RELATIONS

Authors: Daniela Cvetanovska, Macedonia

PAGE 246-251

Paper 43: EDUCATION OF ECONOMISTS AND MANAGERS IN TERMS OF GLOBALIZATION

Authors: Dejan Miletić, Emina Jeremić Marković, Serbia

PAGE 252-259

Paper 44: IS THERE A RISK OF BANKRUPTCY FOR BULGARIAN PUBLIC COMPANIES?

Authors: Atanas Delev, Bulgaria

PAGE 260-264

Paper 45: TEAMWORK AS A PRECONDITION FOR FUTURE EFFECTIVENESS IN THE TELECOM FIELD IN MACEDONIA

Authors: Nikolce Baleski, Macedonia

PAGE 265-268

Paper 46: INVESTMENT (MUTUAL) FUNDS IN FUNCTION OF THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL MARKETS (The case of the R. of Macedonia)

Authors: Nebojsa Cvetanovski, Daniela Cvetanovska, Macedonia

PAGE 269-276

Paper 47: THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE MONETARY POLICY IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Authors: Neritan Turkeshi, Valdrina Fetaj, Macedonia

PAGE 277-282

Paper 48: THEORETICAL VIEWS UPON THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE MONETARY POLICY

Authors: Neritan Turkeshi, Shkodrane Dardhishta

PAGE 283-288

Paper 49: KORPORATIVNO UPRAVLJANJE – AGENCIJSKI PROBLEM

Authors: Novak Lučić

PAGE 289-294

Paper 50: KORPORATIVNO UPRAVLJANJE - MODELI I OECD PRINCIPI 2004

Authors: Novak Lučić

PAGE 295-298

Paper 51: MODELS OF INCOME TAXATION

Authors: Sejdefa Dzafche, Temelko Risteski, Emrah Mihtaroski, Macedonia

PAGE 299-303

Paper 52: THE VOLCKER RULE AND THE STATE INTERVENTIONISM OF WALL STREET

Authors: Slavejko Sasajkovski, Ljubica Micanovska, Macedonia

PAGE 304-307

Paper 53: FAMILY BUSINESS

Authors: Maja Pehcevska, Macedonia

PAGE 308-311

Paper 54: BIZNIS I PROFESIONALNA KARIERA VO NACIONALNI RAZMERI

Authors: Silvana Jovčeska, Macedonia

PAGE 312-315

Paper 55: CRIMINALISTICS EDUCATION AS A BASE FOR STRATEGIC HANDLING WITH THE CRIME

Authors: Metodija Angeleski, Dusko Stojanovski, Danko Angeleski, Macedonia

PAGE 316-327

Paper 56: LEGAL CLINICS AS A METHOD OF INTERACTIVE EDUCATION OF LAW STUDENTS

Authors: Mile Matijevic, Republic of Srpska

PAGE 328-333

Paper 57: MOŽNI ZAKANI PO BEZBEDNOSNIOT SISTEM NA REPUBLIKA MAKEDONIJA OD NEZAKONSKOTO SPROVEDUVANJE NA LUSTRACIJATA

Authors: Vladimir Pivovarov, Marjan Nikolovski, Macedonia

PAGE 334-339

Paper 58: DEVELOPMENT OF VICTIMOLOGY AS AN INDEPENDENT SCIENCE

Authors: Azra Adžajic Dedović, Jasmin Ahić, Goran Kovačević, Bosnia and Herzegovina

PAGE 340-349

Paper 59: KORUPCIJATA SERIOZNA ZAKANA ZA DEMOKRATSKITE DRŽAVI

Authors: Marjan Nikolovski, Frosina Taševska-Remenski, Vladimir Pivovarov, Macedonia

PAGE 350-354

Paper 60: PRAVOTO NA PRIMENA NA ZNAENJETO I NEGOVOTO OSTVARUVANJE VO REPUBLIKA MAKEDONIJA

Authors: Djordji Tonovski, Temelko Risteski, Anita Gligorova, Macedonia

PAGE 355-359

Paper 61: THE LISBON TREATY AND THE AREA OF JUSTICE AND HOME AFFAIRS: COMPETENCES AND DECISION-MAKING PROCESS

Authors: Ivica Josifovic, Macedonia

PAGE 360-365

Paper 62: BUILDING OF LAW STATE THROUGH FREE VOTE

Authors: Nazmi Malichi, Macedonia

PAGE 366-371

Paper 63: MANAGING THE ACCESS TO INFORMATION IN MACEDONIA

Authors: Suzana Dzamtovska-Zdravkovska, Margarita Matlievska, Jadranka Denkova, Macedonia

PAGE 372-376

Paper 64: CHALLENGES AND PERSPECTIVES FOR THE LEGAL PROTECTION OF PERSONAL DATA IN ELECTRONIC COMMUNICATIONS

Authors: Biljana Karovska - Andonovska, Macedonia

PAGE 377-381

Paper 65: KUCNIOT PRITVOR VO REPUBLIKA MAKEDONIJA

Authors: Marija Grozdanovska, Macedonia

PAGE 382-393

Paper 66: PRAVNA ZAŠTITA ŽRTAVA NASILJA U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

Authors: Selma Stočanin- Hrustemović, Bosnia and Herzegovina

PAGE 394-397

Paper 67: POLITICAL MANAGEMENT AS A SCIENTIFIC PROBLEM

Authors: Boris Manov, Bulgaria

PAGE 398-402

Paper 68: APLIKIMI I POLITIKES FISKALE NGA ASPEKTI I METODEDES CVP NE SUAZA TE EKONOMISE KIBERNETIKE

Authors: Shaqir Elezaj, Robert Dimitrovski, Baki Koleci, Macedonia

PAGE 403-405

Paper 69: PRAĆENJE INOVACIJA UPRAVU – ULAGANJE U BUDUĆNOST

Authors: Danica Smiljanić, Bojan Zdravković, Vladan Stanković, Serbia

PAGE 406-410

Paper 70: PRACTICAL TRAINING MANAGEMENT IN HEALTH CARE AS A FACTOR FOR QUALITY IN EDUCATION

Authors: Galina Terzieva, Katya Popova, Bulgaria

PAGE 411-414

Paper 71: GLOBAL HEALTH AND BUILDING CAPACITIES IN 21 CENTURY

Authors: Misho Hristovski, Zharko Stojmanovski , Galina Hristovska, Macedonia

PAGE 415-420

Paper 72: JUDICIOUS USE OF ANTIMICROBIAL AGENTS IN COMPANION ANIMALS - KNOW HOW/KNOW NOW

Authors: Romel VeleV, Macedonia

PAGE 421-425

Paper 73: HEALTH PROMOTION AND PREVENTION OF ZONOSSES

Authors: Zharko Stojmanovski, Misho Hristovski, Galina Hristovska, Rumen Valchovski, Macedonia, Bulgaria

PAGE 426-430

Paper 74: BURNOUT SYNDROME AMONG HOSPITAL NURSES IN SOUTH-EASTERN REGION OF BULGARIA-PREVENTION AND MANAGEMENT

Authors: Zlatina Georgieva, Bulgaria

PAGE 431-433

Paper 75: UPRAVUVANJE SO DISTRIBUCIJATA NA LEKOVI VO REPUBLIKA MAKEDONIJA

Authors: Marija Avramoska, Vladimir Avramoski, Macedonia

PAGE 434-439

Paper 76: ABSORPTIVE CAPABILITY FOR A NEW KNOWLEDGE IN FUNCTION OF THE TECHNOLOGICAL PROGRESS: THE CASE OF THE R. MACEDONIA

Authors: Siniša Cvetković, Macedonia

PAGE 440-444

Paper 77: COMPUTER-BASED SYSTEMS AND VIRTUAL INSTRUMENTS IN EDUCATION

Authors: Uliana Paskaleva, Bulgaria

PAGE 445-450

Paper 78: ODRŽIVE TEHNOLOGIJE U POLJOPRIVREDI

Authors: Daniela Kuzmanović, Zoran Kuzmanovic, Sava Smiljić, Serbia

PAGE 451-456

Paper 79: TRANSFER ZNANJA KROZ DRUŠTVENE MREŽE

Authors: Dejan Pecić, Ines Stipankov, Velimir Šćekić, Serbia

PAGE 457-459

Paper 80: E-MAIL AS A FORM OF BUSINESS COMMUNICATION

Authors: Vance Bojkov, Darjan Bojkov, Dejan Dimitrijević,

PAGE 460-465

Paper 81: TYPESCRIPT, A NEW OPENSOURCE WAY TO PROGRAM JAVASCRIPT

Authors: Radoje Cvejić, Miloš Stević, Zoran Bojanić, Serbia

PAGE 466-469

Paper 82: MS MEHTOP – MENTORED DISTANCE LEARNING PLATFORM

Authors: Nevena Ristova, Macedonia

PAGE 470-474

Paper 83: KONCEPT „ORGANIZACIJE KOJA UČI” – Studija slučaja hotela X

Authors: Ana Jovičić, Dunja Vujičić, Snježana Gagić, Dragana Đermanović, Serbia

PAGE 475-478

Paper 84: KNOWLEDGE MANAGEMENT AS A STRATEGY TO CREATE
COMPETITIVE ADVANTAGE ON THE GLOBAL MARKET

Authors: Sreten Miladinoski, Sanja Nikolic, Jelena Tast, Macedonia

PAGE 479-486

Paper 85: BUDUĆNOST POSLA I RADNIH MESTA

Authors: Aleksandar Anđelkovic, Života Radosavljević, Vidoje Vujić, Serbia, Croatia

PAGE 487-492

Paper 86: GATHERING COMPANY’S KNOWLEDGE AND ESTABLISHING SAP
COMPETENCY CENTER

Authors: Aleksandar Petrovski, Macedonia

PAGE 493-497

Paper 87: KNOWLEDGE – KEY FACTOR FOR PREVENTING AND DEALING WITH
SOCIAL RISKS

Authors: Daniel Pavlovski, Macedonia

PAGE 498-502

Paper 88: NOWLEDGE MANAGEMENT IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Authors: Elizabeta Tosheva, Macedonia

PAGE 503-505

Paper 89: ENGLISH LEVEL KNOWLEDGE ABOUT STRUCTURE OF THE HUMAN
BODY AMONG STUDENTS IN HIGHER MEDICAL SCHOOL

Authors: Lela Ivanovska, Macedonia

PAGE 506-510

Paper 90: NON-FORMAL EDUCATION - THE BASIS FOR PROFESSIONAL
DEVELOPMENT PEOPLE AND THEIR INCLUSION IN BUSINESS PROCESSES

Authors: Marijan Stevanovski, Macedonia

PAGE 511-514

Paper 91: MOGUĆNOST KORIŠĆENJA SAZNANJA IZ ŽIVOTINJSKOG SVETA U
REŠAVANJU POSLOVNIH PROBLEMA

Authors: Maja Anđelkovic, Krstina Reko, Vladana Lilić, Serbia

PAGE 515-521

Paper 92: EDUCATIONAL PATHS TO BUILDING UP A FINANCIAL LITERACY IN TECHNOLOGICAL EDUCATION

Authors: Maria Kavdanska, Bulgaria

PAGE 522-527

Paper 93: EDUCATION AS A DETERMINANT OF SOCIAL INCLUSION AND COMMUNITY INVOLVEMENT: A COMPARATIVE ANALYSIS OF WESTERN BALKAN COUNTRIES

Authors: Marija Džunić, Dragan Petrović, Serbia

PAGE 528-532

Paper 94: OBRAZOVANJE MENADŽERA I SLUŽBENIKA BEZBEDNOSTI U REPUBLICI SRBIJI

Authors: Milan Milošević, Momir Ostojić, Momir Grahovac, Serbia

PAGE 533-537

Paper 95: GREŠKE SU DOBRA STVAR, UKOLIKO SE IZ NJIH UČI

Authors: Milan Radosavljević, Aleksandar Anđelković, Dragana Radosavljević, Serbia

PAGE 538-542

Paper 96: KNOWLEDGE – FACTOR OF INFLUENCE ON CHARISMATIC LEADERSHIP

Authors: Trajko Miceski, Natasha Stojovska, Macedonia

PAGE 543-550

Paper 97: INTELEKTUALEN KAPITAL NA NACIITE

Authors: Mirko Tripunoski, Maja Tripunoska, Macedonia

PAGE 551-557

Paper 98: STANDARDITE PREDUSLOV ZA KVALITETNI PRAKTIKUVANJA NA ZNAENJATA

Authors: Mitre Arsovski, Mišo Hristovski, Galina Hristovska, Macedonia

PAGE 558-561

Paper 99: SUPERVIZIJA NA STUDENTITE NA PRAKSA

Authors: Verica Trajkova, Ivan Trajkov, Sofija Georgievska, Frosina Denkova Zafirovska, Macedonia

PAGE 562-567

Paper 100: THE BALKANS BELL CURVE: IQ, EDUCATIONS AND INEQUALITY

Authors: Petar Kocovic, Zaklina Kocovic, Vladimir Kocovic, Serbia

PAGE 568-572

Paper 101: KNOWLEDGE – FACTOR OF INFLUENCE ON CHARISMATIC LEADERSHIP

Authors: Trajko Miceski, Natasha Stojovska, Macedonia

PAGE 573-577

Paper 102: CONTRIBUTION OF THE PRACTICAL TEACHING IN THE EDUCATIONAL SYSTEM FOR INCREASING COMPETENCES OF THE FUTURE STRATEGIC AND OPERATIONAL MANAGERS

Authors: Aleksandar Pusoski, Lidija Stefanovska, Macedonia

PAGE 578-580

Paper 103: CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

Authors: Marika Mateska, Macedonia

PAGE 581-585

Paper 104: NEW EDUCATIONAL TRENDS IN HIGHER EDUCATION

Authors: Svetlana Veljanovska, Macedonia

PAGE 586-590

Paper 105: ASPECTS OF THE EVALUATION OF EDUCATIONAL WORK IN SCHOOL AS FACTORS IN MODERN EDUCATION

Authors: Andrijana Sikl-Erski, Ana Novkovic, Predrag Spasojevic, Serbia

PAGE 591-595

Paper 106: UČENJE OD ŽIVOTINJA I INTELIGENTNIH SKUPINA

Authors: Dragana Radosavljević, Robert Dimitrovski, Jurij Dorošenko, Macedonia

PAGE 596-601

Paper 107: DOŽIVOTNO UČENJE VO OPŠTESTVOTO BAZIRANO NA ZNAENJE

Authors: Djordjina Ćimova, Milena Spasovska, Macedonia

PAGE 602-606

Paper 108: ONLINE DISTANCE LEARNING AS A GREAT INDICATOR OF GAPS AND OPPORTUNITIES IN EDUCATIONAL POLICIES

Authors: Majlinda Axhiu, Florida Veljanoska, Biljana Ciglovska, Macedonia

PAGE 607-609

Paper 109: ALTERNATIVE TEACHING APROACH TO READING AND WRITING

Authors: Petra Juraja, Kristina Ključarić

PAGE 610-615

Paper 110: NEW KNOWLEDGE IN QUALITY HEALTHPROTECTION TO EMPLOYEES FOR SUCCESSFUL ORGANIZATION

Authors: Slavoljub Ivanovski, Shekerinka Ivanovska, Macedonia

PAGE 116-622

Paper 111: DESKTOP VIRTUALIZATION OVERVIEW

Authors: Miloš Stević, Radoje Cvejić, Slobodan Stefanović, Serbia

PAGE 623-625

Paper 112: MANAGING THE EDUCATIONAL CHANGES

Authors: Svetlana Gjuroska, Aco Gjuroski, Macedonia

PAGE 626-631

Paper 113: THE SUPPOSED AND THE REAL ROLE OF MASS MEDIA IN A MODERN SOCIETY

Authors: Aleksandra Zezova, Macedonia

PAGE 632-636

Paper 114: OPENESS TO EXPERIENCE AND QUALITY OF LIFE SATISFACTION

Authors: Maja Korubin, Macedonia

PAGE 637-640

Paper 115: SOCIOLOGIJATA NA OBRAZOVANIETO NABLJUDUVANA OD PERSPEKTIVA NA RAZVOJNITE PERIODI VO REPUBLIKA MAKEDONIJA

Authors: Marijan Stevanovski, Sonja Rizoška Jovanoska, Macedonia

PAGE 641-648

Paper 116: KONFORMISTIČKI NAGLASI I NARCISTIČKI LIČNOSTNI OSOBENOSTI

Authors: Станислава Стоянова, Ѓовка Ванчева, Bulgaria

PAGE 649-653

Paper 117: CHANGES IN THE PUBLIC SECTOR - PUBLIC ADMINISTRATION

Authors: Ljupcho Naumovski, Macedonia

PAGE 654-657

Paper 118: THE I-PERSPECTIVE AND THE INDIVIDUAL'S INNER WORLD REFLECTED IN EMOTIONAL VOCABULARY

Authors: Biljana Ivanovska, Nina Daskalovska, Macedonia

PAGE 658-662

Paper 119: TYPES OF VERBAL IRONY

Authors: Silvana Neshkovska, Macedonia

PAGE 663-667

Paper 120: KAKO DA SE BIDE USPEŠEN

Authors: Sašo Manasov, Dragana Manasova, Macedonia

PAGE 668-676

Paper 121: PROCENA EKOLOŠKOG RIZIKA U FUNKCIJI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE SMERNICAMA USEPA

Authors: Ljiljana Djordjević, Gordana Mrdak, Srbija

PAGE 677-682

Paper 122: ADVOCACY FOR PARKS IN HANOI NEEDS A ‘SOFT’ CONVERSION

Authors: To Luong Le, Wilhelm Steingrube, Germany

PAGE 683-690

Paper 123: METHODOLOGY FOR DETERMINING PRODUCTION PRICE OF DRINKING WATER IN SPECIFIC EXAMPLES

Authors: Slobodan Stefanovic, Dragoslav Ilic, Radoje Cvejic, Damjan Stanojevic, Serbia

PAGE 691-700

Paper 124: USE, ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF WOODY BIOMASS FOR OBTAINING THERMAL ENERGY

Authors: Damjan Stanojevic, Gradimir Danon, Slobodan Stefanović, Nanad Janjić, Serbia

PAGE 701-704

Paper 125: ENVIRONMENTAL PROTECTION AND TRAFFIC ACTIVITY IN SERBIA

Authors: Ljiljana Stošić, Petronije Jevtić, Serbia

PAGE 705-709

Paper 126: TRANSPORTION PLANNING IN ACCORDANCE WITH PRINCIPLESSUSTAINABLE DEVELOPMENT

Authors: Ljiljana Mihajlović, Svetlana Trajković, Serbia

PAGE 710-715

Paper 127: LOGISTICS AND CHANGES IN INTERNATIONAL TRANSPORT MARKET

Authors: Ljiljana M. Stošić, Svetlana Trajković, Serbia

PAGE 716-721

Paper 128: METHODOLOGY FOR DETERMINING THE SAFE SPEED OF VEHICLES IN TRAFFIC ACCIDENTS INVOLVING PEDESTRIANS

Authors: Raika Assenova Chingova, Bulgaria

PAGE 722-728

Paper 129: VLIJANIETO NA DRŽAVATA I PRIVATNIOT KAPITAL VRZ AVTONOMIJATA I MENADŽMENTOT NA INTEGRIRANITE UNIVERZITETI

Authors: Jove Kekenovski, Macedonia

PAGE 729-732

Paper 130: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА МАКЕДОНИИ

Authors: Ю.В. Атанасовска

PAGE 733-738

Paper 131: INTELEKTUALNI KAPITAL KAO PREDUSLOV KONKURENTNOSTI U UGOSTITELJSTVU

Authors: Snježana Gagić, Bojana Kalenjuk, Irma Erdeji, Serbia

PAGE 739-743

Paper 132: MODERNISTIČNIOT MUZEI

Authors: Boyko Iliev

PAGE 744-749

Paper 133: ORIGINAL AND TRANSLATED POETRY AS A MODULE FOR A DIALOGUE AMONG CULTURES

Authors: Marija Leontik, Macedonia

PAGE 749-754

Paper 134: PERSPECTIVES OF MULTICULTURALISM IN THE MULTIETHNIC ENVIRONMENTS

Authors: Marjan Mladenovski, Macedonia

PAGE 755-759

Paper 135: OBJEKTIVNOSTA PRI OSOZNAVANJERO NA TUDJATA KULTURA: VOSPRIEMANJE NA TUDJOTO NIZ PRIZMATA NA SVOETO

Authors: Milica Denkovska, Macedonia

PAGE 760-764

Paper 136: MENAXHIMI DHE PERSPEKTIVA E RESURSOVE TE TURIZMIT NE KOSOVE

Authors: Baki Koleci, Redon Koleci

PAGE 765-770

Paper 137: APPLICATION OF TOURISM MARKETING IN KOSOVO

Authors: Shaip Bytyçi, Ardita Fejza

PAGE 771-774

Paper 138: POVZRANOSTA NA NEKOI MORFOLOŠKI KARAKTERISTIKI SO EFIKASNOSTA NA SKOK ŠUT POSLE DRIBLING

Authors: Dragan Milenkovic, Aleksandar Popovski, Marina Mladenovic, Macedonia

PAGE 775-779

Paper 139: UTVRDUVANJE NA POVZRANOSTA POMEĀU NEKOI TESTOVI ZA PROCENKA NA BRZINATA I OPREDELENI SITUACIONO-MOTORIĀKI TESTOVI VO FUDBALOT, KAJ DECA OD 10-12 GODINI

Authors: Marina Mladenovic, Aleksandar Popovski, Dragan Milenkovic, Macedonia

PAGE 780-783

Paper 140: KOMPARATIVNA ANALIZA NA SITUACIONATA EFIKASNOST VO IGRATA POMEDJU EKIPITE NA KK „Kolibri, – Ohrid i KK „MZT“ – Skopje

Authors: Vesna Balazoska, Aleksandar Popovski, Liza Āakareska, Macedonia

PAGE 784- 790

Paper 141: ATTRACTIVE POTENTIAL OF INTERUNIVERSITY SPORTS LEAGUES IN MACEDONIA – PROBLEMS AND CHALLENGES

Authors: Liza Chakareska, Tanja Kitanovska, Macedonia

PAGE 791-796

Paper 142: MANAGEMENT OF SPORT ACTIVITIES AT UNIVERSITIES IN REPUBLIC OF MACEDONIA

Authors: Tanja Kitanovska, Liza Chakareska, Macedonia

PAGE 797-800

Paper 143: TRENDS THAT ARE REDESIGNING BANKING, INITIATE A NEED FOR PROFILING A NEW TYPE OF BANK MANAGERS

Authors: Stevcho Dimeski, Macedonia

PAGE 801-804

Paper 144: NEVERBALNA KOMUNIKACIJA

Authors: Elena Doneva, Biljana Bajraktarova, Maja Kočoska, Macedonia

PAGE 805-808

Paper 145: TRANSFEROT NA ZNAENJEVAŽEN ELEMENT VO RAZVOJOT NA ČOVEČKITE RESURSI VO PROCESOT NA POSTIGANJE NA ORGANIZACISKA PREDNOST

Authors: Elena Doneva, Biljana Bajraktarova, Mimoza Serafimova, Macedonia

PAGE 809-813

Paper 146: INDICATORS OF ECONOMIC ANALYSIS OF PROJECTS DEALING WITH URBAN WATER SUPPLY AND SANITATION PROBLEMS

Authors: Miloš Ž. Arsić, Radoljub Tomić, Siniša M. Arsić, Serbia

PAGE 814-818

Paper 147: LEGAL PROTECTION OF INDUSTRIAL DESIGN

Authors: Vuk Rankovic, Jasmina Čiaček, Biljana Vasev, Serbia

PAGE 819-822

Paper 148: COCERNING PREDICTION OF THE EFFECTIVENESS OF WORK ON ENGINEERING TRAINING DURIN UNDERGROUND DEVELOPMENT

Authors: Igor Shumakov, Vitali Obukhov, Sergei Kirichenko, Ukraine

PAGE 823-827

Paper 149: REGIONAL COOPERATION – THE WAY FORWARD TO ACHIEVING COMPETITIVENESS IN THE GLOBAL MARKET

Authors: Dori Pavloska - Gjorgjieska, Aleksandar Dejanovski, Macedonia

PAGE 828-834

Paper 150: SPIN IN MODERN POLITICAL CAMPAIGNS

Authors: Kire Sharlamanov, Aleksandar Jovanoski, Macedonia

PAGE 835-839

Paper 151: TRGOVSKI PRAVILA I INKOTERMS

Authors: Sasha Dukoski, Berat Aqifi

HUMAN CAPITAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Prof. Tatjana Dimoska Ph.D.

Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of Macedonia tanjadimoska@yahoo.com

Abstract: Human capital is an important input in the production process that can stimulate or slow down the economic growth and development of a national economy. The formation of human capital directly depends from the education and health status of the individual. This paper treats the complex problematic of the human capital impact to economic development, with special review for the territory of the Republic of Macedonia.

Key words: human capital, economic growth, economic development, education, health care

Резиме: Човечкиот капитал е важен инпут во производниот процес кој може да го стимулира или да го забави економскиот раст и развој на една национална економија. Создавањето на човечкиот капитал директно зависи од образованието и од здравствената состојба на поединецот. Овој труд ја третира комплексната проблематика на влијанието на човечкиот капитал врз економскиот развој, со посебен осврт на територијата на Република Македонија.

Клучни зборови: човечки капитал, економски раст, економски развој, образование, здравствена заштита

1. INTRODUCTION

The concept of human capital is a relatively old concept that has been studied by numerous scientists. In the economic theory, the concept of human capital is analyzed from two aspects: microeconomic point of view where the impact of human capital on the income of individuals is studied and macroeconomic perspective where the main accent is placed on determining to the contribution of human capital towards economic development of the national economy.

1. ВОВЕД

Концептот на човечки капитал е релативно стар концепт кој е проучуван од страна на бројни теоретичари. Притоа, во економската теорија концептот на човечки капитал се анализира од два аспекти: микроекономски аспект каде се проучува влијанието на

човечкиот капитал врз приходите на поединците и од макроекономски аспект каде главниот акцент е ставен на утврдување на придонесот на човечкиот капитал врз економскиот развој на националната економија.

2. ПОИМ ЗА ЧОВЕЧКИ КАПИТАЛ

Трудот (заедно со физичкиот капитал, природните ресурси и техничкиот прогрес) претставува еден од “конвенционалните” фактори на производството, а во исто време и значаен фактор за стимулирање на економскиот развој на една национална економија. Основен извор на трудот се човечките ресурси кои можат да бидат анализирани од квантитативен аспект (односно како прост труд или како физичка компонента на човечките ресурси) и од квалитативен аспект (односно како човечки капитал или компонента на човечките ресурси којашто е резултат на инвестициите во човекот). Човечкиот капитал сфатен како збир на производствени вештини и знаења на поединците, се стекнува преку формалното образование, обуката на работното место, како и преку подобрувањето на здравствената состојба на работниците.

3. ПОВРЗАНОСТА ПОМЕЃУ ЧОВЕЧКИОТ КАПИТАЛ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ

Човечкиот капитал има огромно влијание врз економскиот раст и развој на одредена национална економија. Оние национални економии кои бележат повисоки иницијални нивоа на човечки капитал имаат забележително повисок економски растеж бидејќи го зголемуваат својот капацитет за создавање на повисок национален доход.

Концептот на човековиот капитал во својата суштина ги има образованието и здравјето на луѓето како значајни инпути во процесот на производството. Имено, доколку поединецот има повисок степен на образование, тогаш е способен да ги прифати современите технологии кои му ги наметнува современиот начин на живот и работа, подобро да управува со машините, да биде попродуктивен и поефикасен во работата и да оствари повисок приход. Здравствената состојба на луѓето е втората значајна компонента на човечкиот капитал. Таа зависи од економската состојба на луѓето, средината во која живеат и работат, нивниот животен стил, генетските predispositions, епидемиолошките фактори, како и од демографската структура (слика 1). Здравствената состојба на луѓето има значајно влијание врз бројни микроекономски варијабли (што се поврзани со пазарот на труд и со штедењето) кои влијаат врз економијата на макро ниво. Имено, подобрата здравствена состојба на човекот придонесува тој да работи подобро, да биде попродуктивен, поефикасен во употребата на технологиите, пофлексибилен на промени и помалку да отсуствува од работа. Продуктивноста на трудот пак, доведува до зголемување на платите на вработените, како и до зголемување на понудата на работна сила заради ефектот на супституција. Здравствената состојба на поединците (особено на децата) директно влијае врз нивната способност за учење, што значи дека здравството има забележително директно влијание врз образованието како компонента на човечкиот капитал. Според тоа, здравјето на луѓето има значајно влијание врз стапката на економскиот раст на националната економија, но во исто време економскиот раст позитивно влијае врз зголемувањето на очекуваното траење на живот на населението. Во контекст на тоа, утврдено е дека при годишна стапка на раст на БДП од 0,4%, очекуваното траење на животот се зголемува дури за 10%.⁹² Од друга страна пак, луѓето кои имаат повисок степен на образование, повеќе внимаваат на своето здравје, но и на здравјето на своите деца. Врз основа на тоа може да се заклучи дека постои огромна меѓузависност помеѓу образованието и здравствената

⁹² Министерство за финансии, Република Македонија. *Билтен*. Скопје, (11/12 2008).

состојба на луѓето како компоненти на човечкиот капитал, при што издатоците за образование може позитивно да влијаат врз здравјето на поединците, а издатоците за здравствена заштита може да влијаат врз образованието. Според тоа, издатоците за образование и за здравствена заштита на луѓето имаат значајно влијание врз економскиот развој.

Човечкиот капитал влијае врз економскиот развој како резултат на следните три причини:⁹³

1. способноста да се шири со брзо темпо во сите сегменти на економијата;
2. високата стапка на поврат на инвестициите во човечкиот капитал на општествено ниво (што е од особено влијание за динамиката на економскиот растеж) и
3. комплементарноста со физичкиот и природниот капитал што резултира со успешна алокација и супституција на различните форми на капитал со цел да се постигне одржлив развој.

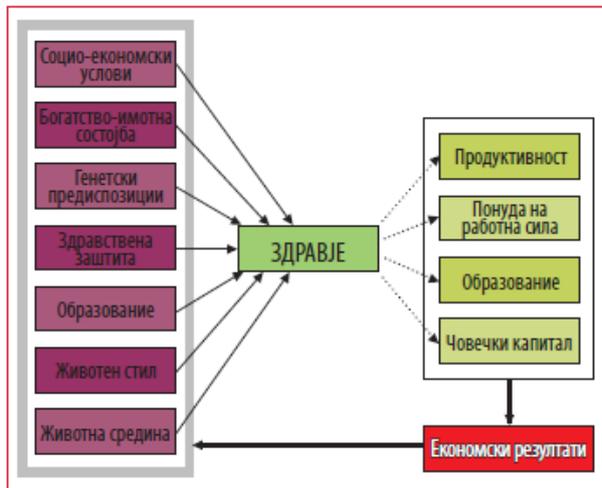
Притоа, користите што произлегуваат од човечкиот капитал за економскиот развој се следните:⁹⁴

- Добро образованата работна сила ги привлекува странските и локалните инвестиции;
- Развојот на човечкиот капитал значи развој на интензивните индустрии и услужниот сектор во економијата;
- Образованието резултира со пораст на животниот стандард на населението, што пак ја стимулира побарувачката за добра и услуги и надворешната трговија;
- Обуката на работниците и менаџерите ја зголемува профитабилноста на фирмите итн.

⁹³ Ефтимоски, Д. *Економија на развојот*. Скопје, Економски институт, (2003).

⁹⁴ Ефтимоски, Д. *Економија на развојот*. Скопје, Економски институт, (2003).

Слика 1

Извор: Министерство за финансии, Република Македонија. *Билтен.* Скопје (11/12 2008).

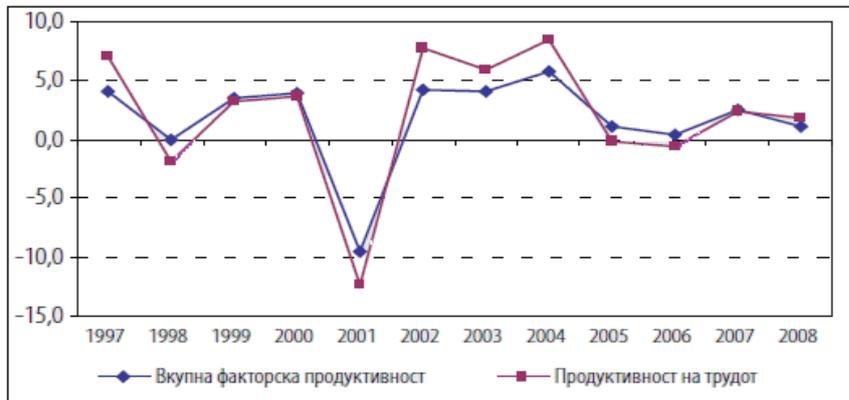
4. ЧОВЕЧКИОТ КАПИТАЛ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Врз основа на претходно изнесеното, може да се заклучи дека придонесот на човечкиот капитал врз економскиот раст и развој на една национална економија може да се утврди преку пресметување на продуктивноста на трудот. Продуктивноста на трудот заедно со продуктивноста на капиталот ја сочинуваат вкупната факторска продуктивноста на националната економија. Под поимот вкупна факторска продуктивност (ВФП) се подразбира вкупниот степен на ефикасност со кој се искористуваат конвенционалните фактори на производство - капиталот и работната сила. Во ВФП се вбројуваат иновациите, технологијата, know-how и др. Концептот на ВФП всушност претставува база на која се заснова растот во високо развиените земји. На графикот 1 се претставени ВФП и продуктивноста на трудот во Република Македонија за периодот од 1997

до 2008 година. Врз основа на тоа, може да се заклучи дека економскиот раст на РМ во овој период е резултат на ВФП која изнесува 58,2%. Притоа, од табела 1 може јасно да се види дека придонесот на трудот во економскиот раст на РМ во наведениот период е релативно повисок и изнесува 22,3% за разлика од придонесот односно продуктивноста на капиталот која изнесува 19,5%.

Придонесот на продуктивноста на трудот во создавањето на БДП во Република Македонија може јасно да се види од графикот 2, на кој се прикажани стапката на раст на продуктивноста на трудот и реалната стапка на раст на БДП, при што може да се забележи дека и двете имаат иста тенденција на движење односно доколку продуктивноста на трудот во одредена година се намали, тогаш се намалува и БДП и обратно.

График 3: Приказ на вкупната факторска продуктивност и на продуктивноста на трудот во Република Македонија за периодот 1997-2008 година

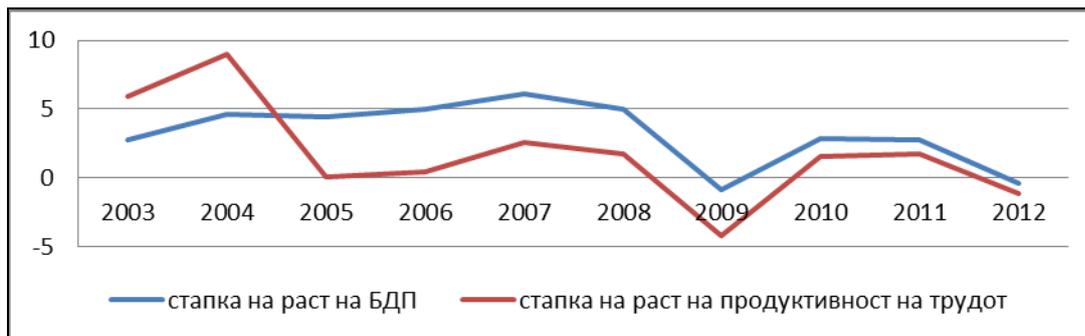

Табела 1: Придонес и учество на факторите и факторската продуктивност во растот на Република Македонија (1997-2008)

БДП раст	капитал	труд	ВФП
	0,6%	0,7%	1,8
3%	(19,5%)	(22,3%)	(58,2%)

Извор: Република Македонија, Министерство за финансии, Сектор за макроекономска политика, Годишен економски извештај на Република Македонија за 2007 година, Скопје, 2008

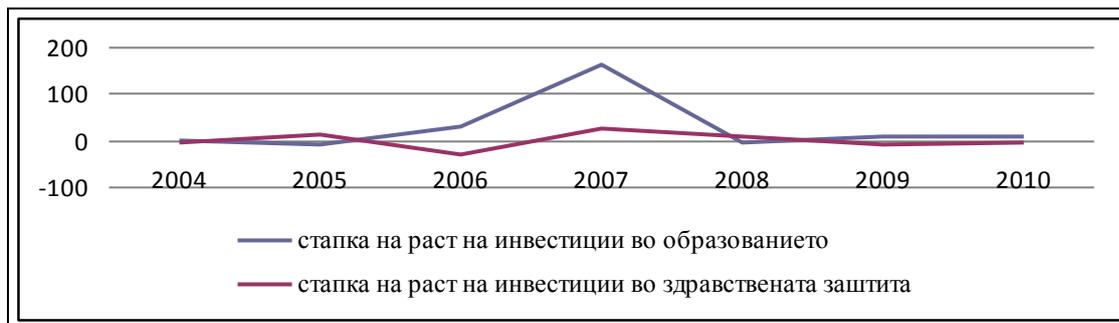
График 2: Приказ на реалната стапка на раст на БДП и стапката на раст на продуктивноста на трудот во Република Македонија

Притоа, сосема е јасно дека продуктивноста на трудот и човечкиот капитал директно зависат од степенот на образование и од здравствената состојба на поединците, па затоа е неопходно да се анализираат и стапката на раст на инвестициите во образованието и стапката на раст на инвестициите во здравствената заштита кои влијаат во создавањето на БДП. Од граfiците

3 и 1 може да се воочи дека зголемувањето на инвестициите во образованието и во здравствената заштита во одредени периоди значително придонесува во зголемувањето на БДП на националната економија и обратно.

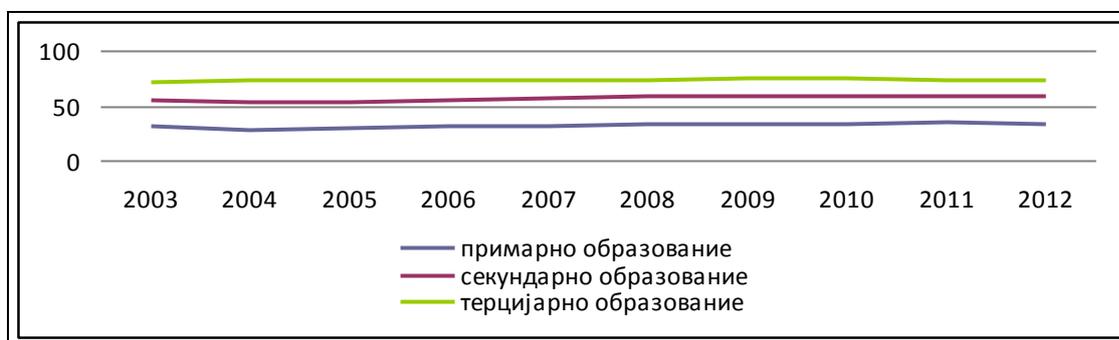
График 3: Стапка на раст на инвестициите во образованието и на инвестициите во здравствената заштита во Република Македонија

Дека образованието претставува значаен фактор во создавањето на човечкиот капитал и дека позитивно влијае на стапката на вработеност на населението и на приходите на вработените, може да се заклучи од графикот 4 на кој се прикажани стапките на вработеност според нивото на образование. Според тоа, поединците кои имаат повисок

степен на образование, побрзо и полесно се вработуваат и имаат значително повисоко ниво на приходи за разлика од поединците кои имаат понизок степен на образование. На тој начин повторно се потврдува констатацијата дека човечкиот капитал има огромно влијание врз економскиот раст и развој на една национална економија.

График 4: Стапка на вработеност според нивото на образование

5. ЗАКЛУЧОК

Човечкиот капитал е важен инпут во производниот процес кој може да го стимулира или да го забави економскиот раст и развој на една национална економија. Имено, повисокиот степен на формално и неформално образование и подобрата здравствена состојба на поединците како значајни компоненти на човечкиот капитал овозможуваат поголема продуктивност на трудот, поголема ефикасност во производниот процес, поголема можност за користење на современата технологија, зголемување на понудата на работната сила и повисоки приходи, што резултира со зголемување на БДП на националната економија, на стандардот на живот на населението, на економскиот развој и во крајна мерка на целокупниот квалитет на живот на домицилното население.

6. ЛИТЕРАТУРА

- [1] Д. Ефтимоски, Економија на развојот, Универзитет “Св. Кирил и Методиј” - Економски институт, Скопје, стр.360-371, 2003.
- [2] Република Македонија, Министерство за финансии, Билтен, Скопје, стр.55-57, 11/12 2008.
- [3] Република Македонија, Министерство за финансии, Претпристапна економска програма 2009-2011, Скопје, стр.12, 2009.
- [4] Република Македонија, Министерство за финансии, Сектор за макроекономска политика, Годишен економски извештај на Република Македонија за 2008 година, Скопје, стр. , 2009.
- [5] Република Македонија, Министерство за финансии, Сектор за макроекономска политика, Годишен економски извештај на Република Македонија за 2007 година, Скопје, стр. 36-39, 2008.